

Потпуковник **ВЛАДИСЛАВ ПЕРУНИЧИЋ** и
Мајор **МИХАИЛО ЛАЗАРЕВИЋ**

О ПРОТИВТЕНКОВСКОМ УПОРИШТУ

Противтенковско упориште (ПТУ), као елеменат противтенковске одбране (ПТО), треба, начелно, да се организује у оном рејону који затвара неки нарочито важан и од тенкова јако угрожен правац, или и више праваца који се стичу ка томе рејону, са циљем да спречи дубљи продор јачих тенковских снага нападача и њихово избијање у рејоне чије држање знатно доприноси сигурности система одбране у целини (рејони браниочевих других ешелона — резерви, артиљериских група виших јединица, важних саобраћајних чворова на ланцима дотура итд.). Исто тако, ПТУ, повезано са системом природних и вештачких препрека, треба да каналише кретање продирућих тенковских формација да би се што више олакшала употреба браниочевих резерви или створила могућност браниоцу за извођење замишљеног маневра (противнапада или противудара) у циљу преузимања иницијативе. Зато га најчешће треба организовати у међупростору два појаса и у оперативној дубини браниоца.

ПТУ треба да буде елеменат борбеног поретка корпуса или армије, а изузетно и дивизије (ако дејствује на изразито маневарском земљишту на одвојеном правцу, ако за то постоји потреба и ако дивизија располаже потребним средствима за његову организацију). Његово језгро треба да образује ПТ артиљерија (најмање један ПТ артиљериски пук самоходне или моторизоване артиљерије 90 — 100 мм), првенствено формациска, а по потреби и придата. Уколико упориште треба организовати у оквиру дивизије, онда дивизију треба ојачати најмање једним ПТ артиљериским пуком.

Потреба организовања ПТУ

Пошто је начин употребе тенкова од стране нападача један од најважнијих чинилаца који треба имати у виду при организацији ПТУ, то ћемо се укратко осврнути на то како су поједине армије употребљавале своје тенковске снаге у прошлом рату и операцијама у Кореји и Индокини.

Карактеристично је да су Немци своје тенкове масовно употребљавали за пробој на два до три отсека фронта једновремено, и то ешелониране у борбеном поретку са тешким тенковима и јуришним топовима у првом ешелону (до 100 тенкова на 1 км фронта), са циљем

да разбију систем одбране и што пре избију у оперативну дубину браниоца. Овакав маневар био је условљен солидно организованом ПТО браниоца, нарочито на Источном фронту. Отуда није случајно што нам искуства са Источног фронта показују да су ПТУ организована и на првом одбранбеном појасу и да се у том случају рејон ПТУ углавном поклапао са одбранбеним рејоном батаљона на тежишту резервног положаја, тј. да се организација ПТУ ближила организацији ПТ утврђеног рејона. Међутим, такав начин употребе тенкова био је карактеристичан само за почетне операције, јер су се касније, проширењем нападне основице, појављивали већи међупростори у борбеном поретку браниоца, тако да су били могући обухватни маневри тенковским снагама, координирани са дејством моторизоване пешадије (подржане мањом групом тенкова и јуришних топова) са фронта у циљу пробоја. Ово је условљавало организовање ПТУ на већој тактичкој дубини (у међупростору два узастопна појаса, па и на узастопним појасевима у дубини одбранбене зоне), са задатком да се онемогући намеравани маневар нападачевим тенковима, да се обезбеди маневар браниоцевих других ешелона и да се једновремено заштите ватрени положаји артиљерије која треба својом ватром да гарантује успех противнапада. То значи да су постојање и организација ПТУ били потпуно оправдани при оваквом развоју обостраних операција.

Руси су, нарочито у операцијама после Стаљинграда, своје прве ешелоне подржавали мањим снагама тенкова НПП и пробој непријатељске одбране вршили првим ешелоном уз велико ангажовање артиљерије (по 200—300 оруђа на 1 км фронта), док су за експлоатацију успеха пробоја обично формирали покретну групу (као посебан елемент борбеног поретка виших јединица), састављену од тенковских и мотострељачких јединица.

Оваква тактичка концепција Руса условљавала је еластичну маневарску одбрану коју су Немци примењивали. У овом периоду Немци су организовали т.зв. „јежеве“ (комбинација пешадиских делова, инжињерских препрека солидно брањених ПТ ватром јуришних топова и покретног тенковског језгра). Ово је, уствари, био адекватан елемент ПТУ, само са изразитијом активношћу, коју је наметала физиономија задржавајуће одбране.

Слично овоме су и нападне операције Англо-Американаца на Западном фронту, које су се одликовале масовном употребом тенкова на релативно уским фронтovima, условиле примену дубоког система браниоцеве ПТО. Иако је физиономија тих операција условљавала примену дубоке ПТ одбране, ипак се она нарочито афирмирала на Источном фронту, одакле је углавном и потекла идеја за образовање ПТУ.

Савремено гледање на употребу тенковских јединица дошло је донекле до изражаја и у операцијама у Кореји и Индокини. Тако су у Корејском рату тенкови употребљавани углавном на ове начине:

— били су обе стране употребљавале тактичке тенковске групе јачине до батаљона (са десантима на тенковима и мањим транспортерима), које су изводиле самосталне акције провлачењем кроз међу-

просторе у борбени поредак непријатеља и избијале погодним правцима на важне раскрснице и чворове у ближој — тактичкој дубини одбране, и чије су акције, углавном, парирани елементима ПТ одбране борбених поредака првог ешелона и акцијом ближњих ПТР;

— или су употребљаване јаче тенковске групе (уз подршку десанта) против браничевих бокова и незаштићених крила, чије су акције парирани употребом ПТ средстава из састава тактичких резерви (других ешелона), при чему је долазило (нарочито код Северно-корејаца) и до организације ПТУ према искуствима са Источног фронта;

— или је вршен фронтални пробој браничевих положаја и његова експлоатација јачим тенковским снагама, нарочито у случајевима када је било немогуће да се изврши ма какав други маневар. Најзад, комбиновани напад (са фронта и у бок браничевог распореда), који је давао најбоље резултате, најчешће је примењиван, тим пре што га је омогућавао карактер обостране одбране и земљишта.

Правилним организовањем ПТ упоришта, односно снажног отпора артиљериских средстава и пешадиске заштите, обједињених системом препрека, омогућава се браниоцу не само да изврши успешан противнапад, већ и да обезбеди један од бокова свог другог ешелона. Уколико се правилније организује систем ватре у ПТУ, утолико се успешније може осујетити општи маневар нападача и створити повољнији услови за преузимање иницијативе и прелаз у опште наступање после извршеног противнапада.

Кад не треба организовати ПТУ

Ако браниоцу нису јасне намере нападача или ако му земљиште у одбраненој зони не нуди повољне услове за организацију ПТУ, онда је уместо организовања ПТ упоришта боље задржати јаке ПТР (у корпусу-армији), које се, по потреби, могу делити на две групе. Ако би бранилац, с обзиром на солидност организације своје одбране (широка мрежа фортификациских објеката, јаке топографске тачке које нападач мора савлађивати фронталним нападом) и процену осталих околности, дошао до закључка да нападач својим првим ешелоним не може извршити пробој на већој дубини, тако да би био приморан да за пробој ангажује јаче тенковске снаге, онда је природно да се резервни браничев положај јаче организује у ПТ смислу, да би систем ПТО првог одбранбеног појаса могао пружити што већу упорност. У овом случају било би нужно да се батаљон на тежишту резервног положаја ојача одговарајућим артиљериским ПТ средствима (за артиљериско језгро) и да му се додели више инжењерских ПТ препречних средстава. Он би, на тај начин, организовао јачи БПТЧ, који би се разликовао од стандардног БПТЧ (који би се и иначе организовао ако се очекује јаче ангажовање нападачевих тенкова на томе правцу) не само по већој количини борбених средстава, него и по начину организације система ватре. У овом случају би се поступило противно досадашњим схватањима, према којима се јединице

другог ешелона и резерви на првом појасу одбране, начелно, не ојачавају ПТ средствима, већ организују ПТО својим формацијским средствима. У командном погледу, овај ПТ чвор би и даље остао у рукама команданта јединице која организује резервни положај, с тим што би се садејство морало организовати у два степена у оквиру првог ешелона (јер би овај чвор имао задатак да омогући и маневар другог ешелона и тенковске резерве дивизије на првом појасу) као и у оквиру више јединице — корпуса (у складу са намераваним маневром његовог другог ешелона). Иако би организација оваквог БПТЧ била адекватна организацији ПТУ на резервном положају, ипак сматрамо да би и даље требало да задржи свој досадашњи назив, јер је и по задатку и по начину командовања ближи БПТЧ него ПТУ.

Избор рејона за ПТУ

Зависно од тактичке употребе нападачевих тенкова, бранилац ће, свакако, предузимати мере да свој борбени поредак што боље обезбеди у ПТ смислу и да олакша своја активна дејства. А те мере, природно, могу бити целисходне само ако се буду заснивале на правилној процени вероватног маневра нападачевих тенкова и на умешном коришћењу земљишта и ПТ средстава.

Ако нападач не би располагао погодним нападним правцима за масовну употребу тенкова у првој етапи, он би, вероватно, тежио да зада одлучујући удар живом силом, подржаном јаком артиљериском ватром, ангажујући своје тенкове само у мањој мери — као тенкове НПП — да би јаче тенковске снаге употребио тек доцније, у циљу искоришћења извршеног пробоја првог браниоачевог појаса. У овом случају бранилац би, у складу са предвиђеним маневром и погодностима земљишта, морао да организује ПТУ негде између првог и другог појаса или на другом одбранбеном појасу у циљу спречавања дубљег продора нападача и успешне интервенције свог другог ешелона. Другим речима, организовањем ПТУ на овом месту бранилац може спречити не само брзо избијање нападачевих тенкова у позадину првог или у рејон другог ешелона, него и покушај нападачевог маневра за тактичко (оперативно) окружење браниоца. Ако би нападач за експлоатацију успеха свог првог ешелона увео покретну групу (ПГ) или тенковску резерву (случај када се тенковска дивизија држи у резерви са овом намером), онда би ПТУ требало организовати на другом одбранбеном појасу. Према томе, правилан избор рејона за ПТУ и његово организовање снагама које ће бити у стању да се успешно супротставе нападачевим тенковима могу имати пресудан значај за стабилност одбране у целини.

Заштита ПТУ

У случајевима када се ПТУ организује у међупростору првог и другог појаса или позадњих појасева, неопходно је да се у њему, поред језгра (ПТ и СА артиљерије у јачини од најмање једног пука), налазе и одговарајућа средства заштите, тј. пешадиске снаге јачине

до једног батаљона, потребна инжињериска ПТ средства и нужна средства противавионске (ПА) одбране. Јачина ПА средстава зависила би од величине рејона у коме се организује ПТУ, од јачине расположивих ПА средстава у саставу артиљериског језгра и од могућности ПА одбране упоришта помоћу ПА средстава која бране суседне објекте. У сваком случају, ПТУ треба обухватити планом ПАО корпуса или армије, пошто оно претставља веома важан и осетљив објекат, тим пре што ће нападач свакако тежити да свој маневар оствари и уз моћну подршку авијације. При томе треба имати у виду да су авиони, који са малих висина лансирају дириговане пројектиле на принципу „ваздух-земља“, веома осетљиви на успешно дејство лаке ПАА.

Командовање ПТУ

Командовање ПТУ треба да буде у рукама најстаријег старешине. То ће редовно бити командант артиљериског језгра, пошто су остала средства, као што смо већ навели, само средства заштите. Међутим, садејство ПТУ са јединицама првог ешелона и осталим елементима борбеног поретка (други ешелон, тенковска резерва, ПТР армије или корпуса) организовао би командант корпуса, односно армије, уз учешће осталих старешина.

Ако би се ПТ упориште организовало на другом појасу, онда би његова организација спадала у компетенцију команданта армије, с тим што би се командовање у том случају морало еластично поставити, тако да би командант армије одредио средства и рејон у коме ће се организовати ПТУ, док би командант дивизије, који организује други појас, изводио организацију ПТУ и руководио његовом употребом, аналогно ономе што је речено при разматрању организације јачег БПТЧ на првом појасу.

Могућности ПТ средстава у језгру упоришта

Овде се поставља питање: која ПТ средства (моторизована ПТ артиљерија или самоходна) треба да сачињавају ПТ језгро упоришта?

Пре но што дамо одговор на ово питање, осврнућемо се на начин његовог решења у појединим савременим армијама. Познато је да у формациском саставу корпуса и армије САД нема ПТ јединица. Међутим, Американци у саставу свог корпуса имају једну или две оклопне дивизије (зато што сматрају да је тенк најбоље ПТ средство) и што своју ПТ одбрану базирају више на дејству резерви него на сталним оруђима у систему ПТ чворова и рејона. У пешадиском пуку, поред бестрајних оруђа 57 до 106 мм, они имају и 20 тенкова наоружаних топом 90 мм, а у органском саставу дивизије још и тенковски батаљон од 53 тенка (наоружана топом 90 мм). Супротно томе, Енглези у саставу корпуса имају ПТ пук од 64 оруђа 76,2 мм, а у дивизији оклопни ПТ пук од 36 тенкова, од којих 12 тешких, наоружаних топом 120 мм. Судаћи по овоме, они своју ПТ одбрану заснивају претежно на вучној, моторизованој ПТ артиљерији. Совјети у саставу корпуса

имају један пук СА, с тим што се и њихови пукови у другом ешелону дивизије, као и дивизије у другом ешелону корпуса, могу ојачавати самоходном артиљеријом и тенковима. Из овога произилази да се код њих организација ПТ елемената борбеног поретка виших јединица махом базира на самоходној артиљерији. С друге стране, може се видети да и Швајцарска базира ПТ одбрану на самоходној артиљерији, јер је недавно произвела самоходни лафет за нови ПТ топ калибра 90 мм. Ова самохотка се на опитним вежбањима показала врло ефикасна, а уз то је и врло јевтина (на пример, за један енглески тешки тенк „Центурион“ може се добити 10 оваквих самохотки).

Иако је доскора преовлађивало гледиште да је моторизована ПТ артиљерија најподеснија за ПТУ, ми сматрамо да би самоходна оруђа калибра 90—100 мм (као корпусна, односно армска ПТ оруђа) била најпогоднија за артиљериско језгро у ПТУ, и то из ових разлога:

— прво, СА је жилавија у борби, располаже оклопом који јој гарантује извесну заштиту, способнија је за маневар у оквиру ПТУ који је неопходан (за батерију „мамац“, и батерију која би се у погодном моменту поставила на основицу „ромба“ или „потковице“ ради стварања ватреног „цака“);

— друго, оваква артиљерија у језгру лакше би избегла удар нападачевих диригованих пројектила „ваздух-земља“ у случају да недовољна ПА одбрана артиљериског језгра није у стању да спречи непријатељску авијацију у употреби ових пројектила.

У Другом светском рату на Источном фронту било је доста случајева да су у ПТУ, поред тешких оруђа, улазиле и батерије СПА топова (случајеви код Туле, Москве и Стаљинграда). Иако СПА оруђа располажу неограниченим хоризонталним пољем дејства и великом почетном брзином, ипак она, без обзира на то што су моторизована, као и моторизована вучна ПТ артиљерија, по нашем мишљењу, нису погодна за употребу у ПТУ. Моторизована артиљерија је осетљивија од самоходне, теже се маскира, иако има мању силуету од СА, зато што захтева више простора за размештај вучних возова и што има мању брзину интервенције и маневра, јер јој је потребно извесно време за закачињање за вучни воз и скидање са истог. Због тога сматрамо да је СА најпогоднија за образовање артиљериског језгра ПТУ.

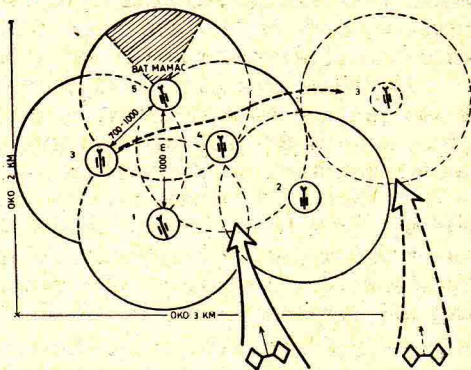
Ватрени систем у ПТУ

Ако размотримо досада устаљени распоред ПТ средстава у оквиру артиљериског језгра, видећемо да се батерије постављају као у ПТ рејонима (са организацијом система ватре као у ЧПТР) на међусобним удаљењима 700—1.000 метара по фронту и дубини, са распоредом у виду трапеза или ромба, с тим да се једна батерија (пета батерија у ПТ пуку), као батерија „мамац“ или „изазивајућа“ батерија, поставља у борбеном распореду у теме троугла, на удаљењу од 1 км од основице. Ова батерија имала је задатак да прва отвори ватру и скрене на себе пажњу нападачевих тенкова и тиме омогући осталим (дотада неактивним) батеријама да успешном бочном или косом ватром

ликвидирају нападачеве тенкове увучене у ватрени џак (види скицу бр. 1). Овакав распоред могао је да гарантује успешан систем ватре на просторији од 3 км по фронту и 1—2 км по дубини, наравно, под претпоставком да ће „изазивајућа“ батерија успети да намами нападачеве тенкове у ватрену клопку. Међутим, ако нападач покуша да изманеврује припремљену клопку на једном од бокова борбеног поретка упоришта, онда се знатно смањује зона успешног дејства по фронту и по дубини. Из овога

се може извући закључак да ПТУ, нарочито ако се организује у простору између узастопних појасева, мора имати ПТ језгро јаче од једног ПТ пука СА, да би имало извесне батерије као резерву, која би ступила у дејство у моменту када нападачеви тенкови буду изводили маневар на једном од бокова ПТ упоришта, постављајући се тако да подржи одбранбену основицу упоришта.

Овај маневар у оквиру ојачаног БПТЧ могла би да врши једна од неангажованих батерија, аналогно маневру ватрених група које се нормално организују у БПТЧ. Према томе, и ова потреба за маневром показује да је СА најподеснија за артиљериско језгро ПТУ.

Слика 1 - Нацелни распоред батерија у PTR

Организација ПТУ при одбрани у нарочитим приликама

Организација ПТУ може се корисно примењивати и у задржавајућој одбрани, при одбрани реке, при повлачењу, у одбрани на широком фронту и др. видовима одбране у нарочитим приликама.

Као што смо видели, искуства из Другог светског рата су показала да је била оправдана примена ПТУ у виду „јежева“, које су Немци често употребљавали у задржавајућој одбрани. Притом је било карактеристично да је под овим условима ПТУ губило ону крутост коју иначе има у условима отсудне одбране. По нашем мишљењу, ПТУ у задржавајућој одбрани морају бити еластичнија и од система „јежева“ и у погледу ватреног система и у погледу употребе ударних делова (тенковских јединица). Зато ПТ оруђа у њима треба обавезно да буду самоходна, јер је СА у могућности не само да избегне удар управљен на ПТУ него и да се брзо постави на оном правцу у коме је напад тенковима јаче усмерен.

Да би се еластичност и маневар средстава унутар упоришта у задржавајућој одбрани загарантовали у највећем степену, морају се вршити детаљнија планирања. У овом случају, може се сматрати да би организација покретног језгра од средњих тенкова била целисходна, слично као и код немачких „јежева“. Ово покретно језгро би могло

бити јачине до вода тенкова, који би имали већу ударну моћ и који би могли лакше маневровати на угроженом крилу упоришта и штитити маневар осталим самоходним ПТ средствима у упоришту.

Организација ПТУ при повлачењу требало би да уђе у систем запречавања, док би артиљериска ПТ средства у упоришту била првенствено намењена за заштиту препрека. У случају јачег ангажовања нападачевих тенкова, артиљериско језгро у ПТ упоришту морало би да буде спремно да и по цену жртвовања омогући повлачење главних снага. Јасно је да би и при томе ПТ оруђа лакше и успешније извршавала свој задатак ако би била самоходна.

Ако би при одбрани на широком фронту постојала потреба за већом упорности на извесном отсеку фронта, онда би организација ПТУ, чак и на мањој дубини главног појаса (у рејонима отпорних тачака међу — и преградних положаја), била веома корисна, нарочито ако ка једном од крила брањеног отсека претстоји маневар другог ешелона армије у циљу интервенције против истакнутих нападачевих снага. Овај би случај наступио ако први одбранбени појас није главни.

Познато је да између многих мишљења по питању „тактичке заштите“ од дејства *нуклеарног наоружања*, углавном, доминира оно према коме борбени поредак треба организовати тако да се остављањем међупростора и ешелонирањем по дубини загарантује његова растреситост и да у исто време тај поредак буде тако покретљив да се у датом моменту, у циљу противнапада и спречавања продора нападача, може лако и брзо прикупити. При томе се сматра да ојачани батаљон треба да претставља основну ћелију борбеног поретка, с тим да гро снага и технике буде тако груписан да не претставља рентабилан атомски циљ, али да својом покретљивошћу гарантује брзо прикупљање и извођење офанзивних дејстава против нападача. С друге стране, очекује се да ће нападач брзо дејствовати својим атомским средствима, тежећи да захвати објекте на што већој дубини у оквиру свог нападног задатка.

С обзиром на овакав начин борбених дејстава, може се поставити питање: да ли је целисходно организовати ПТУ у условима атомског ратовања? Мислимо да јесте, пошто ПТУ, као елеменат одбране, не претставља рентабилан циљ за нападачево дејство нуклеарним оружјем. Пре свега, класичним распоредом средстава у ПТУ, који гарантује солидан систем ватре (батерије постављене у виду „ромба“ или „потковице“, на међусобним растојањима и отстојању од 700 — 1.000 м), обухваћена је максимална површина од око 300 хектара (3 × 1 км). Међутим, површина дејства једног „А“ зрна (при полупречнику експлозије од 650 — 1.600 м) била би 133 до 804 хектара. Узимајући у обзир неминовно растурање зрна, као и малу вероватноћу да ће се центар експлозије поклапати са средиштем циља, очигледно је да би за уништење ПТУ требало употребити већи број „А“ зрна, тако да би и ПТУ претстављало нерентабилан циљ за ово оружје. Међутим, при томе треба полазити од вероватних нападачевих тежњи. Ако би нападач, на пример, дошао до закључка да ће уништењем ПТУ омогућити продор својих јачих снага у дубину система одбране, он би

и питање рентабилности гађања овога циља, свакако, друкчије поста-вио. Зато, и у овом случају, правилном организацијом ПТУ треба оне-могућити нападачу да лако дође до података о месту и организацији ПТУ. Једна од мера у овом циљу била би да батерије у саставу ПТУ поседну ВП тек после извршеног напада „А“ зрнима, тј. кад нападач покуша да искористи резултат напада. До тога времена би се бате-рије (које би безусловно морале бити самоходне) налазиле на очеку-јућим ВП, који морају бити распоређени на већој површини (по фронту и дубини).

Поред тога, правилно постављено ПТУ, по своме месту у брани-очевом поретку, фортификациској организацији и распореду сред-става у њему, може онемогућити намеравану брзу интервенцију нападачевих оклопних снага на већој дубини распореда браниоца и послужити као „ватрена клопка“ за нагомилавање ових снага и ства-рање могућности браниоцу да интервенише својим „А“ средствима и покретним резервама, јер се ситуација битно мења ако се противници већ налазе у „чврстом загрљају“. Најзад, интервенција само ПТР и тенковским снагама против нападачевих брзих оклопних средстава могла би да буде неблаговремена, пошто и они могу бити примамљив и рентабилан циљ за „А“ дејство нападачеве тактичке авијације. Поред тога, ПТР у покрету може бити такође изложена дејству на-падачеве артиљерије, на којој ће и даље лежати главни терет непо-средне подршке.

У погледу места ПТУ, у условима употребе нуклеарног оружја, сматрамо да ће веће ешелонирање борбеног поретка браниоца, а такође и већа дубина задатака нападача, налагати организацију ПТУ на већој дубини, тј. између појединих појасева одбране или на позадњим појасевима.